

[nová] Čeština
doma
& ve světě

2 2014

Nová čeština doma a ve světě

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
2/2014

Redakce:

Vedoucí redaktorka – Mgr. Kateřina Romaševská
Výkonná redaktorka – Mgr. Katarzyna Vaculová
Členové redakce – Mgr. Adriana Filas, Mgr. Oleksandr Sukhanek,
Mgr. Maria Simeunovich-Skvortsova
Korektorky – Mgr. Olga Fojtíková, Bc. Jana Georgievová, Bc. BcA. Markéta Kraevská,
Mgr. Iva Pospíšilová

Adresa redakce:

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií FF UK
nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1
Tel. (+420) 221 619 347, e-mail: ncds@ff.cuni.cz

Objednávky vyřizuje:

Vydavatelství Filozofické fakulty UK v Praze,
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, e-mail: books@ff.cuni.cz

Návrh grafické úpravy a obálky: Studio Lacerta (www.sazba.cz)
Sazba: Lukáš Vavrečka, nakladatelství Pavel Mervart (www.pavelmervart.cz)

Obsah

Úvodní slovo	8
Recenze	10
Jiří Kraus Barešová, I. – Dytrtová, M. (2014): <i>Problematika české transkripce japonštiny a pravidla jejího užívání.</i> Olomouc: Univerzita Palackého.	11
Tereza Nakaya Barešová, I. – Dytrtová, M. (2014): <i>Problematika české transkripce japonštiny a pravidla jejího užívání.</i> Olomouc: Univerzita Palackého.	13
Eva Růžičková Kostelecká, Y. (2013): <i>Žáci-cizinci v základních školách. Fakta, analýzy, diagnostika.</i> Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.	17
Jarmila Valková Holá, L. – Bořilová, P. (2014): <i>Čeština Expres 3</i> Praha, Akropolis.	19
Články	35
Milan Hrdlička <i>O obtížnosti českého skloňování z pohledu jinojazyčných mluvčích</i>	36
Karel Kulich <i>K otázce kategorie životnosti a neživotnosti (V souvislosti s výukou češtiny pro cizince na základě ruštiny)</i>	44

Markéta Kraevská <i>Česká a bulharská komiksová citoslovce</i>	64
Zdeněk Salzmann <i>Apoteóza (oslava) piva</i>	75
O autorech tohoto čísla	81

O obtížnosti českého skloňování z pohledu jinojazyčných mluvčích

MILAN HRDLIČKA

Abstrakt: Příspěvek poukazuje na obtížnost české deklinace pro jinojazyčné mluvčí a na některé její příčiny. Seznamuje s výsledky výzkumné sondy, která proběhla na jaře 2014 na Ústavu bohemistických studií FF UK a na Ústavu jazykové a odborné přípravy UK. Zahraniční bohemisté (Slované i Neslované), jejichž komunikační kompetence v češtině odpovídá úrovni B1/B2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky, se vyslovili k otázkám, které byly zaměřeny na problematiku obtížnosti pádů, na rozdíl mezi obtížnostmi skloňování v singuláru a v plurálu, na způsoby identifikace pádu v češtině, na způsob, jakým se cizinec české deklinaci učí. Výsledky ankety poskytly některé poznatky, které budou v lingvodidaktice češtiny pro cizince využity k dalšímu výzkumu.

Klíčová slova: čeština pro cizince, česká deklinace, pád, interference, paradigma, předložka, učení se

Abstract: The paper highlights the difficulties of Czech declination for foreigners and looks into the causes of the difficulties. The author presents the results of a spring 2014 research survey in the Institute of Czech Studies at Faculty of Arts and in the Institute of Language and Preparatory Studies at Charles University. Foreign students of Czech (Slavonic and non-Slavonic) having the level of Czech corresponding to B1/B2 of the Common European Framework of Reference for Languages answered questions focused on the perceived difficulty of cases, the difference in difficulty between singular and plural declination, the ways of identifying cases in Czech and the ways of learning Czech declination. The survey provided valuable insight that will be utilised in further research in linguodidactics.

Key words: Czech for foreigners, Czech declination, case, interference, paradigm, preposition, learning

K příčinám obtížné deklinace jmen v češtině

Náležité zvládnutí české deklinace je pro jinojazyčné mluvčí zpravidla velmi obtížné. Tuto empiricky známou a dotazníkovým šetřením potvrzenou skutečnost (viz dále) není třeba příliš zdůrazňovat.¹ Čeština, nejflektivnější ze slovanských jazyků, se z formálně-morfologického hlediska vyznačuje

1 Poznáváme, že v dotazníkové sondě uskutečněné mezi zahraničními bohemisty na Ústavu bohemistických studií FF UK byly za nejobtížnější kapitoly české mluvnice označeny slovesný vid a předložky, viz Hrdlička (1995).

různými druhy deklinace. Klíčový význam má skloňování jmenné (zahrnuje největší objem výraziva) a složené – to u cizinců mnohdy vytěsňuje skloňování smíšené (srov. *studuje na Karlově univerzitě* místo náležitého na *Karlově univerzitě*). Připomínáme rovněž řadu deklinačních paradigmat, přičemž nepokládáme za žádoucí užívání širokého spektra vzorových slov v učebnicích češtiny pro cizince (viz Hrdlička 2009). Takový přístup totiž může přispívat k nepřehlednosti a může mít i nežádoucí důsledky: uvede-li se v učebnici např. místo vzoru *růže* substitut *ulice* nebo *učebnice*, dochází k odlišení koncovek v genitivu plurálu (*růží* versus *ulic*, *učebnic*). Komplikace při učení se české deklinaci rovněž působí velká homonymie pádových koncovek i množství nepravidelností a výjimek.²

Aktivní znalost skloňování je pro dosažení vyšších úrovní komunikační kompetence v češtině velmi významná, dokonce bázová. Na základě dlouholetých zkušeností s výukou zahraničních bohemistů odhadujeme, že cizinec věnuje osvojení si mluvnicky správných pádových koncovek zhruba čtyřnásobek času a úsilí v porovnání s učením se osobním koncovkám sloves, vidovým dvojicím, obtížným tvarům imperativu, příčestí trpného aj.

Nelehkou situaci jinojazyčnému mluvčímu neusnadňuje při učení se češtině ani častá variantnost tvarů, a to jak na ose spisovnost–nespisovnost (*v parcích* x *v parkách*, *před dvěma roky* x *před dvouma rokama*), tak v rámci jednotlivých vrstev spisovného jazyka (*vidí mou* x *moji knihu*, *turisté* x *turisti*, *vidí mě*, *ho* x *mne*, *jej*). Četné spisovné dublety a nezřídka i triplety ostatně činivají nemalé problémy i rodilým mluvčím, a to dokonce oborovým bohemistům (*o dni* x *o dnu* x *ve dne*; *na něho* x *na něj* x *naň*; *bez třiceti čtyř* x *bez třiceti čtyřech* x *bez čtyřiatřiceti*; *o devatero řemeslech* x *o devateru řemeslech* x *o devateru řemesel*).

V souvislosti s obtížností české deklinace připomínáme rovněž četné vokalizké (*vítr* – *větru*, *stůl* – *stolu*, *práce* – *prací*, *síly* – *sil*, *smlouvy* – *smluv*) a konsonantické změny (*bůh* – *bože* – *bozi*), nezanedbatelnou roli úzu (*na jaře* – *na Pražském jaru*, *od roku* – *do roka* a *do dne*), možné odlišnosti významu (*o Čechách* – *o Češích*, *při východu Slunce* – *na východě republiky*) i mnohé možné

2 Tzv. výjimky a nepravidelnosti mají z diachronního hlediska systémový charakter, jako defektní se mohou jevit až při pohledu synchronním. Jsou mimo jiné následkem nedůsledného přechodu původního kmenového systému v rodový (při zmíněné transformaci došlo k mísení tvarů, které původně patřily k různým kmenovým paradigmatům, viz *do pátku* – původní u-kmen x *od pondělka* – původní o-kmen), zachováním zbytkových tvarů zaniklých paradigmat (např. dativ a lokál feminina *dcera* – *dceři*, nikoliv *dceře* podle vzoru *žena*) aj.

komplikace slovanských mluvčích (snad kromě Bulharů a Makedonců) způsobené interferencí či kontaktem s běžně mluvenou češtinou při cizincově pobytu v autentickém jinojazyčném prostředí.

Problémové momenty nalézáme rovněž v mnohých učebnicích češtiny pro jinojazyčné mluvčí. Máme na mysli zavádějící instrukce o tvoření morfologických forem,³ uvádění problémových tvarů,⁴ převládající formalismus, tedy nedostatečné informování o stylové charakteristice tvarů (spisovně neutrální *Američané*, *mou knihu* x spisovně hovorové *Američani*, *moji knihu*), o jejich významu a uplatnění v řečové realizaci (*stojíme na mostě* x *mluvíme o mostu*, *upekla buchtu* x *napekla buchty*, *uhodil krutý mráz* x *uhodily kruté mrazy*, *studentův sešit* x *sešit studenta*, *dvoje prázdniny* x *dvojí prázdniny*, *čtyři roční období* x *čtvero ročních období*) i tendence k agramatismu (viz Hrdlička 2009, v tisku aj).⁵

Je zřejmé, že je v dané oblasti nutno vykonat ještě spoustu práce – nepochybně podstatně více, než tomu bylo doposud – a odpovědět na řadu zásadních otázek, zejména pro potřeby jinojazyčných mluvčích z typologicky odlišných jazykových oblastí. Pro dosažení podstatně vyšší efektivity procesu učení se naší mateřštině je potřeba diverzifikovat způsob popisu mluvnického systému českého jazyka, charakter výkladu, procvičování i testování znalosti mluvnické látky.

Podle našeho soudu by bylo optimální, kdyby bylo možné např. stanovit – pochopitelně s přihlédnutím k relevantním charakteristikám mluvčího (mateřský jazyk, vzdělání – filolog x nefilolog, věk – dospělý x dítě, komunikační potřeby a priority, úroveň komunikační kompetence v češtině aj.) – postup, který by nejvíce vyhovoval jeho naturelu a způsobu učení se (stanovit tedy např. optimální zastoupení kognitivního přístupu a drilu, indukce

3 Co se deklinace týče, jde kupř. o tvoření nominativu plurálu životných maskulin aj., blíž Hrdlička (2009).

4 Mínilme jimi prezentaci neúplných deklinačních paradigmat (u posesivních adjektiv se často nezmiňují variantní koncovky v lokálu singuláru aj.), chyby v paradigmatech (v genitivu zvrátelného osobního zájmena se nesprávně uvádí i tvar *se*, nikoliv pouze *sebe*), zavádějící tvrzení, že je v případě osobních zájmen tvar *mě* krátký nepřízvučný, zatímco *me* dlouhý přízvučný atd., viz Hrdlička (2009).

5 Jeden z diskutabilních přístupů prosazuje Malinovský (1995), který pro získání elementární znalosti českého jazyka volí tzv. konverzační metodu, tedy cestu memorování komunikačně nosných struktur a obrátů, ovšem bez studia mluvnice. Absence znalosti gramatiky se řeší osvojováním periferních konstrukcí typu *Pan Svoboda? Neznám.* = *Neznám pana Svobodu; Karlův most. Jak najdu? = Jak najdu Karlův most?* aj. Nezvládně-li ovšem cizinec alespoň základy české deklinace, nemá-li ponětí o hláskových změnách, pak může snadno dojít k situaci, že kupř. tvary *Praha - Prahou - Praze* pokládá za tři různá města.

a dedukce, sémaziologie a onomaziologie, pořadí pádů při jejich horizontální prezentaci atd.).

Metoda dotazníkového šetření

Na jaře 2014 jsme ve zmiňované oblasti provedli anonymní výzkumnou sondu, která v jistém smyslu předznamenává podstatně podrobnější dlouhodobý výzkum na skutečně reprezentativním a náležitě strukturovaném vzorku respondentů. Nicméně i výsledky dílčího průzkumu, které rozhodně nepřeceňujeme, naznačují určité relevantní skutečnosti, jež považujeme za nosné a které hodláme v budoucnu nadále blíže zkoumat a sledovat.

Dotazníkové šetření proběhlo na Ústavu bohemistických studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, konkrétně v prvním a druhém ročníku bakalářského studia zahraničních oborových bohemistů, dále ve dvou nejvyšších kurzech ročního programu Česká studia (tamtéž) a ve dvousemestrálním kurzu pokročilých posluchačů na Ústavu jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy na pražském Albertově. Úroveň komunikační kompetence účastníků ankety se pohybovala mezi stupni B1 a B2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (dále jen SERR). Vesměs se tedy jednalo o cizince, kteří si v naší mateřštině osvojili všechny pády v čísle jednotném i množném a kteří mají se studiem českého jazyka značné a víceleté zkušenosti. Dotazovaní netvořili zcela homogenní a optimálně strukturovanou skupinu, resp. podskupiny (kupř. slovanští versus neslovanští mluvčí), to však v této fázi nepovažujeme za klíčové: jde nám o první orientační výsledky a poznatky.

Šest anketních otázek, dílem otevřených, dílem zavřených, bylo zaměřeno na názor cizinců na obtížnost českého skloňování, na schopnost jinojazyčných mluvčích identifikovat konkrétní pád, na získání informace, na základě čeho pád v češtině poznávají; závěrečná otázka zjišťovala, jakým způsobem se učí českou deklinaci. Anonymního dotazníkového šetření se zúčastnilo čtyřicet dva respondentů: dvacet čtyři Slovanů (dvanáct Rusů, deset Ukrajinců, dva Poláci)⁶ a osmnáct Neslovanů (pět mluvčích z Jižní Koreje, tři z Číny a z Japonska, dva z Vietnamu a po jednom z USA, Gruzie, Íránu, Brazílie a Rakouska).

6 Nebyli zastoupeni bulharsky ani makedonsky hovořící mluvčí (tedy slovanští účastníci s neflektivní mateřštinou), což nepokládáme za optimální.

Výsledky ankety provedené mezi jinojazyčnými mluvčími

1) Úlohou první otázky bylo zjistit, zda je pro účastníky ankety identifikace pádu v textu i nadále nesnadná (tedy i přes dosti pokročilou znalost naší mateřštiny), nebo jestli se jejich názor s rostoucí úrovní komunikační kompetence v češtině mění.

Můžeme konstatovat, že získané výsledky potvrdily naše očekávání. Česká deklinace je pro jinojazyčné mluvčí na úrovni B1/B2 podle SERR „stále obtížná“ v podstatně větší míře pro Neslovany (devět odpovědí, což představuje polovinu neslovanských respondentů) než pro Slovanů (jeden případ). Skloňování se jeví „jako náročné především na počátku studia“ pro osm neslovanských mluvčích (téměř polovina) a pro šestnáct Slovanů (dvě třetiny slovanských respondentů). Za snadnou („neměl/a jsem s ní nikdy větší potíže“) ji považuje sedm slovanských mluvčích (zhruba třetina oslovených) a pouze jediný Neslován.⁷

Dotazníkové šetření by bylo možné v budoucnu dále rozšířit o otázky odlišující obtížnost jednotlivých slovních druhů (mimořádně obtížná je kupř. flexe zájmen a číslovek) i paradigmát (připomínáme velmi obtížně popsatelný a naučitelný přechod feminin od vzoru kost ke vzoru píseň) apod.

2) Mimořádně pestrou a heterogenní množinu odpovědí, v níž lze jen se značnými obtížemi nalézt určité obecnější rysy, přinesly reakce dotázaných cizinců na druhý anketní dotaz: „Který pád poznáváte snadno a bezpečně (event. proč, podle čeho)?“

U Slovanů byl jako nejsnadnější pád (v devíti dotaznicích) označen genitiv (někdy s dovětkem, že je tomu tak podle jeho významu, formy, pádové otázky). Třikrát byl zmíněn samostatně, třikrát v korelaci s instrumentálem, ve dvou formulářích ve spojení s akuzativem a jednou společně s lokálem. Následuje samostatně zmíněný dativ (dvakrát), který se nadto vyskytl dvakrát i ve vztahu s lokálem a taktéž dvakrát ve spojení s instrumentálem. Šest mluvčích uvedlo, že obtížnost mezi jednotlivými pády v zásadě neliší, což pokládáme do jisté míry za překvapivé (srov. rozdíl mezi obtížným lokálem a neproblémovým instrumentálem aj.).

Postoje neslovanských mluvčích se v této oblasti dosti liší. Podle jejich soudu je nejsnazším českým pádem akuzativ (uveden samostatně v pěti

7 Poprvé jsme se s takovým postojem setkali ve větším měřítku v době bezmála čtyřměsíčního působení ve finském Tampere (2004). Šlo převážně o finské slavisty, kteří na velmi solidní úrovni ovládají ruštinu, angličtinu, švédštinu (ve Finsku na základní škole povinný jazyk) a zpravidla ještě němčinu nebo francouzštinu či italštinu.

případech), v korelaci s genitivem byl napsán dvakrát, ve vztahu s vokativem a instrumentálem jednou. Optování pro akuzativ je v tomto případě pochopitelné – jednak jde o pád po formální stránce velmi snadný (řada forem zůstává neměnná, shoduje se s bázovou formou jména), jednak jde o přímý objekt, který je běžný i v řadě neslovanských jazyků. Akuzativ byl následován genitivem (dvakrát zmíněn samostatně, jednou spolu s dativem a s instrumentálem) a lokálem (jednou samostatně).

V čem hledat příčiny takové pestré palety názorů a odlišností? Bezpochyby v různých používaných učebnicích češtiny pro cizince, v odlišných metodách práce ve výuce, v nevyrovnané kvalitě učitelova výkladu, v nestejně pozornosti věnované procvičování pádů apod.

3) Podobnou rozmanitost anketních odpovědí zaznamenáváme i v případě třetí otázky „Který pád (stále) nepoznáváte snadno?“

Vyšlo najevo, že Slované mívají v důsledku formální shody podstatných jmen potíže s detekcí dativu a lokálu (Poldauf – Šprunk 1968 v této souvislosti hovoří o lokálním dativu) i nominativu a akuzativu plurálu (kromě podstatných jmen rodu mužského životného), dále s dativem (vinou interference), ale také s lokálem a instrumentálem (kvůli částečně odlišnému pořadí pádů v češtině a v ukrajinštině). Jako obtížný byl uveden rovněž genitiv a akuzativ – kvůli podobnému znění příslušných pádových otázek.

Neslované uvedli v obecné rovině především větší potíže s pády v plurálu, což pokládáme za pochopitelné: mají podstatně menší frekvenci výskytu, patrně se i méně procvičují, probírají se v porovnání se singulárem až se značným časovým odstupem. Jinak se neobjevila výraznější převažující tendence: jednotlivci zmínili různé kombinace pádů (lokál – instrumentál, dativ – akuzativ, genitiv – dativ – lokál).

4) Naši domněnku potvrdily i reakce na čtvrtou položku: „Je podle vašeho názoru rozdíl v obtížnosti mezi číslem jednotným a množným?“

U obou skupin jinojazyčných mluvčích se ukázalo, že lépe (někdy bylo dotázaným uvedeno, že i rychleji) poznají pády v čísle jednotném. Jisté k tomu přispívá bezpříznakost českého singuláru, jeho vyšší frekvence (oproti plurálu zhruba třikrát vyšší, viz Jelínek – Bečka – Těšitelová 1961) i jeho priorita při učení se češtině jako cizímu jazyku. Jeden z dotázaných uvedl, že se u jmen v plurálu hůře určuje mluvnický rod (to bývá v případě plurálií tantum problém i pro mluvčí rodilé). Singulár poznává lépe deset Slovanů a čtyři neslovanští mluvčí, osm Slovanů a dva Neslované míní, že mezi oběma čísly není zásadní rozdíl, čtyři slovanští mluvčí a dva Neslované dokonce pokládají za snazší plurál. V této souvislosti ocitujeme relevantní

odpověď neslovanského mluvčího: „*Je snazší poznat pád v plurálu, protože tam není hodně variací jako v singuláru.*“ Zbytek dotázaných se ke čtvrtému dotazu nevyjádřil.

5) V páté otázce, kterou pokládáme za klíčovou, měli bohemisté sdělit, resp. zatrhnout, na základě kterých kritérií poznávají v češtině konkrétní pád.

Všichni dotázaní Slované identifikují pád pomocí českých pádových otázek. Přestože byli v dotazníku explicitně vyzváni, aby v takovém případě uvedli, zda používají vždy obě složky (např. *koho?*, *čeho?*), své odpovědi blíže nerozvedli. Tato metoda je u mluvčích s danou úrovní komunikační kompetence vcelku očekávaná – jde o jistou analogii s jejich mateřštinou. Je však třeba upozornit na některé potíže, např. při určování některých časových významů typu *přijede v sobotu* (akuzativ), kdy je užití pádové otázky (a to i pro rodilého mluvčího) nepřirozené.

Je rovněž zajímavé, že slovanští mluvčí (vedle pádových otázek někteří zatrhli více nabízených možností) poznávají pád častěji po předložce (třináct odpovědí) než po slovesné vazbě (sedm reakcí). Otázkou ovšem zůstává, jak dotázaní chápou slovesnou předložkovou vazbu – zda jako prepozici, nebo jako součást valence slovesa. Pádovými otázkami z mateřského jazyka si pomáhá osm respondentů. V podobných případech však hrozí riziko interference, srov. typická pochybení typu *pro nich* (*dlja kogo?*, *čego?* – *dlja nich*).

Neslované používají na rozdíl od slovanských mluvčích české pádové otázky méně často (pět odpovědí), i zde se projevila převaha identifikace podle českých prepozic (třináctkrát) nad slovesnou vazbou (sedmkrát). V jednom případě (německy hovořící mluvčí) byla zmíněna rovněž pomoc užíváním pádových otázek mateřského jazyka.

6) Závěrečná otázka směřovala ke způsobu, jakým se jinojazyční mluvčí učí české deklinaci. Získané poznatky jistě mají určitou výpovědní hodnotu, připomínáme však skutečnost, že metoda učení se deklinaci se může v průběhu studia (s rostoucí komunikační kompetencí v češtině) měnit; podstatnou roli může hrát i druh a „rozsah“ deklinace (podstatná jména versus jednotlivé druhy zájmen aj.). Z anketních odpovědí vyplývá, že mluvčí vybrané postupy různým způsobem kombinují.

U Slovanů byl nejčastěji uveden postup, při kterém se při psaní cvičení dívají do mluvnických tabulek (uvedeno dvanáctkrát). Poté následovala hlasitá četba (a tím i memorování) paradigm, která byla spolu s učením se tvarů jmen v modelových výpovědích zmíněna jedenáctkrát. Dále

bylo uvedeno psaní si paradigmat (desetkrát) a vyvěšování deklinačních tabulek v bytě (pětkrát). Někteří slovanští mluvčí své postupy blíže rozvedli, např. „Mluvím se sebou a užívám věci, které potřebuju znát“; „Hodně čtu“; „Diskutuju s Čechy“; „Pamatuju si odlišné užívání pádů v českém jazyce od ukrajinštiny“; „Zkousím vymyslet nějakou asociaci, abych si to pamatovala“; „Napíšu pády a skloňuju slova určitého typu“.

Neslované nejčastěji nahlížejí do mluvnických tabulek a učí se koncovky jmen na modelovém příkladu (obojí uvedeno devětkrát), píšou si paradigmata (i deklinaci jednotlivých jmen) – objevilo se osmkrát, čtou paradigmata nahlas (šestkrát) a konečně deklinační vzory vyvěšují (tříkrát).

Výzkumná sonda potvrdila, že je potřeba vyhradit skloňování u Neslovanů oproti Slovanům větší časový prostor (včetně důrazu na výklad předložkových a slovesných vazeb), a ukázala, že je nutné věnovat vyváženou pozornost jak probírání a skloňování jmen v singuláru, tak paradigmátům v plurálu (mimo jiné se zřetelem k odlišování formálně shodných koncovek genitivu a akuzativu singuláru životných maskulin, dativu a lokálu singuláru substantiv, nominativu a akuzativu plurálu neživotných maskulin, feminin a neuter). Závěrem konstatujeme, že je nezbytné problematiku skloňování pro potřeby jinojazyčných mluvčích nadále rozpracovávat.

Bibliografie:

- Hrdlička, M. (v tisku): *K prezentaci české deklinace jinojazyčným mluvčím*.
Hrdlička, M. (2009): *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka*. Praha: Karolinum.
Hrdlička, M. (1995): *Jak těžká je česká gramatika?* *Češtinář*, 6, 2, s. 52–54.
Jelínek, J. – Bečka, J. V. – Těšitelová, M. (1961): *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
Malinovský, M. (1995): *Redukce gramatiky*. *Slovo a slovesnost*, 56, 3, s. 218–222.
Poldauf, I. – Šprunk, K. (1968): *Čeština jazyk cizí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.